

SHAXSLARARO KOMMUNIKATSIYANING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Islamov Kamoldin Komiljon og'li

Egamberganov Firdavs Maqsud og'li

Jamoat Xavfsizligi Universiteti: Xizmat faoliyatini psixologik taminlash yo'nalishi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada shaxslararo kommunikativ muloqot madaniyatini rivojlantirishning asoslari, kommunikatsiya haqida ma'lumot va tushunchalar berilgan. Kommunikatsiyaning bu turini o'rganishda psixologiya, madaniyatshunoslik, sotsiologiya fanlarining ham ahamiyati katta. Zero, biror voqea haqida fikr bildirishda odamlar avvalo o'z dunyoqarashi, jamiyatdagi mavqei va o'zi yashab kelayotgan muhitdan kelib chiqqan holda yondoshadi, bu esa yuqoridagi fanlarning tilshunoslik bilan uzviy bog'liqligidan darak beradi. Bizga ma'lumki, tilshunoslik bir qancha bo'limlardan iborat va har bir bo'lim nutqning aynan bir jarayondagi tuzilishini o'rganish bilan shug'ullanadi.*

Kalit so'zlar: *paralingvistika, noverbal kommunikatsiya, intonatsiya, pauza, akustika, ovoz tembri, fonatsion, kinetik, grafik, proksemik, visual, takesik, deontologiya, muloqot, psixologiya, ta'lim, axloq.*

SPECIFIC ASPECTS OF INTERPERSONAL COMMUNICATION

Abstract: *This article presents the basics of developing interpersonal communication culture, information and concepts about communication. In studying this type of communication, the sciences of psychology, cultural studies, and sociology are also important. After all, when expressing an opinion about an event, people first approach based on their worldview, their position in society, and the environment in which they live, which indicates that the above disciplines are inextricably linked with linguistics. We know that linguistics consists of several departments, and each department deals with the study of the structure of speech in a specific process.*

Key words: *paralinguistics, non-verbal communication, intonation, pause, acoustics, voice timbre, phonation, kinetic, graphic, proxemic, visual, taxic, deontology, communication, psychology, education, ethics.*

KIRISH

Insonning uning o'rab turgan olamga o'zaro ta'siri ob'ektiv munosabatlar tizimida namoyon bo'ladi, ob'ektiv munosabat va aloqalar so'zsiz har qanday real guruhlarda paydo bo'ladi. Guruh a'zolarining bu ob'ektiv o'zaro munosabatlari sub'ektiv shaxslararo munosabatlarda aks etadi. Har qanday ishlab chiqarish odamlarning o'zaro birlashishini talab qiladi. Hech bir kishilik jamiyati agar unda odamlar bilan munosabat o'rnatilmasa, ular bir - birini to'g'ri tushunmasdan to'laqonli, birgalikdagi faoliyatni tashkil eta olmaydi.

Masalan, o`qituvchi o`quvchilarga biror narsani o`rgatish uchun ular bilan munosabatga kirishishi kerak.

Muloqot kishilarning hamkorlikdagi faoliyati ehtiyojlari asosida tug`iladigan ular o`rtasidagi aloqa rivojlanishining ko`p qirrali jarayonidir. Muloqot hamkorlikdagi faoliyat qatnashchilari o`rtasida axborot almashinishni o`z ichiga oladi, bu muloqotning kommunikativ tomonini ifodalaydi. Odamlar bir - biri bilan munosabatga kirishishda tildan muomala vositasi sifatida foydalanadilar. Muloqotning ikkinchi tomoni muomalaga kirishuvchilarning o`zaro ta`siridir. Bunda faqat so`zlar emas, balki harakat va holatlar ham almashinadi. Muloqotning uchinchi tomoni muomalaga kirishuvchilarning bir - birini idrok qilishidir. Muomalaga kirishuvchilarning bir -birini to`g`ri tushunishi muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, muloqotning shartli uch tomonini ajratish mumkin: kommunikativ (axborot berish), interaktiv (o`zaro ta`sir) va pertseptiv (o`zaro idrok qilish). Muloqotning bu uch tomonining birligi muomalaga kirishuvchi kishilarning o`zaro munosabati va hamkorlikdagi faoliyatining tashkil etish usuli sifatida namoyon bo`ladi. Muloqotning qonuniyatlarini, malaka va qobiliyatlarining shakllanishi bilish pedagog uchun g`oyat muhimdir. Bu to`laqonli pedagogik muloqotni yoki muomalani yo`lga qo`yishini ta`minlaydi. Pedagogik muloqot-pedagog va o`quvchilarning o`zaro ta`sir etish usullari yig`indisidir. Muloqotning mazmuni - axborot almashish, o`qituvchi tomonidan turli kommunikativ vositalar yordamida o`quvchilar bilan o`zaro tushunish va o`zaro munosabatlarni tashkil etishdir.

METODOLOGIYA

Muloqot (munosabat) birgalikda faoliyat ko`rsatuvchilar o`rtasida axborot ayiriboshlashni o`z ichiga oladi. Bunda munosabatning kommunikativ (o`zaro aloqaga doir) jihati hisobga olinadi. Muloqot tushunchasini kommunikatsiyadan farqlash kerak. Kommunikatsiya – tirik va o`lik tabiatdagi tizimlar o`rtasida axborot almashinuvini anglatadi. Hayvonlar o`rtasidagi signallar almashinuvi, insonning texnik vositalar bilan aloqa qilishi – bularning barchasi kommunikatsiya. Muloqot esa faqat insonlar o`rtasidagina amalga oshirilishi mumkin. Muloqotning yana bir jihati munosabatga kirishuvchilarning o`zaro birgalikdagi harakati – nutq jarayonida faqat so`zlar bilan emas, balki harakatlar bilan ham muloqot yuritishdan iborat. Munosabatning keyingi jihati muloqotga kirishuvchilarning bir-birlarini idrok eta olishidadir. Muloqotning funksiyalari xilma-xil bo`lib, eng keng tarqalgan B.F. Lomov taklif etgan tasnifga ko`ra ular quyidagilardan iborat:

1. Informatsion-kommunikativ funksiya – axborot almashinuvini ta`minlash vazifasi. Axborot almashinuvi turli belgilar, tizimlar orqali amalga oshiriladi. Odatda verbal (unda belgilar tizimi sifatida nutq ishlatiladi) va noverbal (unda nolisoniy belgilar tizimi ishlatiladi) kommunikatsiya farqlanadi. Noverbal kommunikatsiya bir necha shakldan iborat: - Kinetika (imo-ishora, mimika, pantomima) - Paralingvistika (ovoz lokalizatsiyalari, pauzalar) - Proksemika (masofa va vaqt me`yorlari) - Vizual aloqa (ko`zlar orqali) - Takesika (jismoniy aloqa)

2. Kishilar muloqot jarayonida verbal, jismoniy, noverbal yo'llar bilan bir-birining motivlariga, maqsadlariga, qaror qabul qilishiga ta'sir o'tkazishi, biror harakatga undashi va harakatini nazorat qilishi, bir-birining xulq-atvoriga stimullashtiruvchi va korreksiyalovchi tarzda ta'sir ko'rsatishi mumkin.

3. Affektiv-kommunikativ funksiya – inson emotsional sohasining regulyatsiya (boshqarish) qilinishini ta'minlash vazifasi. Muloqot inson emotsional holatlarining eng muhim determinantidir. Chunki turli-tuman emotsional holatlar muloqot jarayonida paydo bo'ladi va o'zgaradi.

Hamkorlikdagi faoliyatda zaruriyat tufayli inson boshqa kishilar bilan birlashishi, ular bilan munosabatga kirishishi, aloqa o'rnatishi, o'zaro tushunishga erishishi va kerakli axborotni olishi, shunga mos javobni berishi kerak. Bunda muloqot faoliyatning bir tomoni, uning axborot aspekti-kommunikatsiya sifatida namoyon bo'ladi. Biroq predmet yasash bilan birga inson o'zi yasagan predmetda o'zini "translyatsiya" qiladi, ya'ni o'zini boshqalarda davom ettiradi. Hosil qilingan predmet (ko'rilgan bino, yozilgan qatorlar, o'tkazilgan daraxt) bir tomonidan faoliyat predmeti, ikkinchi tomondan inson o'zini ko'rsatadigan vositadir. Chunki bu boshqa kishilar uchun hosil qilingan. Shunday qilib, faoliyat muloqotning bir qismi, uning tomoni; muloqot faoliyatning bir qismi va tomonidir. Lekin muloqot va faoliyat barcha hollarda yaxlit (buzilmas) birlikni tashkil etadi.

Muloqot, odatda, beshta: shaxslararo, kognitiv, kommunikativ-axborotli, emotiv va konativ tomonlarining birligida namoyon bo'ladi.

Muloqotning **shaxslararo** tomoni insonning bevosita atrof-muhiti: boshqa odamlar va o'z hayotida bog'liq bo'ladigan umumiyliklar bilan o'zaro ta'sirini aks ettiradi.

Muloqotning **kognitiv** tomoni suhbatdoshning kim, qanday odam ekanligi, unlan nima kutish mumkinligi haqidagi, shuningdek, sherikning shaxsi bilan bog'liq bo'lgan boshqa ko'pgina savollarga javob berish imkonini beradi.

Muloqotning **kommunikativ-axborotli** tomoni tasavvurlar, g'oyalar, qiziqishlar, hissiyotlar, mayllari turlicha bo'lgan odamlar o'rtasidagi almashinuvdan iborat.

Muloqotning **emotiv** tomoni sheriklarning shaxsiy aloqalaridagi his-tuyg'ular, kayfiyatning vazifa bajarishlari bilan bog'liq.

Muloqotning **konativ** (hulq-atvor tomondan) tomoni sheriklar qarashlaridagi ichki va tashqi qarama-qarshiliklarni muvofiqlashtirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Inson muloqotda shakllanadi, rivojlanadi va shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Ijtimoiy muloqotda ruhiyat taraqqiy etadi va individ o'zini hayotga joriy etadi. Ruhiy jihatdan rivojlangan odamlar bilan muloqotda bo'lish orqali, ilm olishga bo'lgan keng imkoniyatlar evaziga inson o'zining barcha yuksak qobiliyat va sifatlarini egallab borib, shaxsga aylanadi.

Kommunikatsiya – bu o'zaro hamfikrlilikka boshlovchi, ikki tomonlama axborot almashinuvi jarayoni. Gap tor ma'nodagi kommunikatsiya haqida ketganida, odamlarning hamkorlikdagi faoliyati davomida ularning o'zaro turli taassurotlar, g'oyalar, qiziqishlar,

kayfiyatlar, hissiyotlar, mayllar va h.klar bilan almashinuvi ko'zda tutiladi. Lekin kommunikativ jarayonda ma'lumotlarning oddiy almashinuvi emas, balki, kamida ularning faol almashinuvi sodir bo'ladi.

“Muloqot” tushunchasini “kommunikatsiya” tushunchasidan farqlash lozim. Kommunikatsiya jonli va jonsiz tabiatdagi tizimlar o'rtasida axborot almashinuvini anglatadi. Hayvonlar o'rtasidagi signallar almashinuvi, daraxtlardagi irsiy belgilarning uzatilishi, insonning turli-tuman texnik vositalar bilan aloqaga kirishishi – bularning barchasi kommunikatsiya hisoblanadi. Muloqot faqat insonlar o'rtasidagina amalga oshirilishi mumkin. Inson bolasi aynan boshqalar bilan muloqotda, munosabatda bo'lish jarayonida ijtimoiylashib, shaxsga aylanib boradi. Muloqot tufayli inson ijtimoiy tajriba va madaniyatni egallaydi. Umuman olganda, muloqot fenomeni psixologiya fanida atroflicha o'rganilgan. B.F.Lomov , L.A.Karpenko va boshqalar muloqotning funksiyalari, ichki tuzilishi, xususiyatlari borasida jiddiy tadqiqotlar e'lon qilishgan.

4. Muloqot axborot almashinuvi sifatida

Odamlar o'rtasidagi axborot almashinuvining xususiyati sheriklarning belgili tizim vositasida bir-birlariga o'zaro ta'sir ko'rsatishlari bilan belgilanadi, boshqacha aytganda, bunday axborot almashinuvi sherikning holati, hissiyoti va hulq-atvoriga ta'sir ko'rsatishini taxmin qiladi. Bunday vaziyatda muloqot belgisi mehnat quroliga o'xshash vazifani bajaradi.

Shunday qilib, kommunikativ ta'sir bir kommunikantning boshqasiga uning hulq-atvorini o'zgartirish maqsadida ko'rsatadigan psixologik ta'siridan o'zga narsa emas. Kommunikatsiya samaradorligi bu ta'sirning, aynan, qanchalik ro'yobga chiqqanligi bilan o'lchanadi.

Istalgan axborot belgili tizimlar vositasida yetkazilishi mumkin. Psixologiyada verbal (nutq) va noverbal (nutqiy bo'lmagan vositalar) kommunikatsiya mavjud. Nutq kommunikatsiyaning universal vositasidir. Nutq insonning boshqalar bilan tabiiy til vositasida amalga shiriladigan muloqot jarayoni demakdir. Muloqot samaradorligi muloqotdagilar uchun umumiy tilni, shuningdek, ta'lim, umumiy madaniyat va nutq madaniyati kabi muhim bo'lgan omillarni belgilab beradi. Verbal nutq muloqotning noverbal vositalaridan foydalanish bilan to'ldiriladi.

REFERENCES :

1. M. A. Maxsudova. MULOQOT PSIXOLOGIYASI. TOSHKENT «TURONIQBOL» 2006.
2. <https://peskiadmin.ru/uz/ponyatie-kultury-obshcheniya-kultura-obshcheniya-ikultura.html>
3. E. G'oziyev. Muomala psixologiyasi. T. 2001 .